

Паре ЗАРЕСКА

ЕНИГМАТИЧЕН ГЛЕГОСАН ФРАГМЕНТ ОД ЛОКАЛИТЕТОТ ЖЕГЛИГОВО

Клучни зборови: Византиска глазирана керамика, медитеран зграфито, зооморфни мотиви-претстава на лав, среден век, 13-15 век, Жеглигово, Скопје – Кале.

Апстракт: Дно од глазиран византиски сад од Жеглигово, декориран во зграфито техника е предмет на овој текст, кој е посветен на професорот Иван Микулчиќ. Декоративниот мотив открива слободна фигура на лав, кој доминира во уникатната колекција на византиски глазирани садови од Скопско Кале. Еден ист мотив е различно претставен во две средновековни упришта од скопската котлина-границата на византиската империја.

„... фармерките, колеги драги денес ги носат сите. Но запрашајте се кој ги носел во почетокот на нивното појавување... кој, кога, после колку време, како и по кој пат овој луксузен производ во почетокот на своето појавување, од центарот на создавање се распростанил до провинцијата, променувајќи го ексклузивниот карактер во секојдневен производ достапен за сите...

Со овие зборови професорот Микулчиќ, уште во првите минути на почетокот на предавањата по предметот калсична археологија, го обземаше нашето внимание, предочувајќи ни ги задачите на археологијата, посочувајќи ни ги методите врз кои треба да го изградиме сознанието за теренските наоди, потсетувајќи нè на неопходноста од приказна, која треба да ја изградиме врз фактите што се скриени во археолошките наоди пред да добијат третман на музејските експонати, преку кои треба да го придобиеме интересот на музејските посетители, проучувачите и љубителите на артефактите и презентирајќи им ги да им овозможиме едно патување во минатото.

Еден таков ексклузивен археолошки наод, при една консултантска средба, ми врачи професорот Микулчиќ и го загатна проблемот на византиската глазирана керамика, којашто е неодминлив наод на средновековните археолошки локалитети низ

Македонија. Истиот ден, професорот ми подари и еден лист паус хартија со иницијали И.М. со технички приказ на фрагментот и веројатно единствената реконструкција на декоративен мотив изработена од освојувачот на античките акрополи и средновековни тврдини, од нашиот обожаван професор. Токму овој лав го намами професорот Микулчиќ да ја направи веројатно единствената негова, целосна, детална, графичка реконструкција на зооморфен мотив (цртеж 1.). Тој ден, професорот, со ентузијазам својствен за студентите, но со искуство на неуморен истражувач, ми го пласира комплексното прашање за локално производство на византиската глазирана керамика, декорирана според импортирани примероци, од рацете на автохтони мајстори.¹

Овој фрагмент² потекнува од повеќеслојниот локалитет Жеглиговски Камен, а првпат е публикуван од д-р Микулчиќ.³ Локалитетот Жеглигов-

¹ За делувањето на средновековните локални грнчарски центри сп. Ристески Б., *Средновековна кукна керамика од Македонија*, 1997, во печат; додека за појавата и локалното производство на византиска глазирана керамика во Македонија сп. Михајлоска П., *Глазираната керамика во Македонија во периодот од XII до XIV век*, Скопје 2000, (во печат)

² Каталожки податоци: Фрагмент, дно од отворен сад на прстенеста конусна нога. D (дијаметар на дно) - 4.5 см., h (висина на нога) - 1.8 см.; Внатрешна површина: фигура на лав; техника на декорирање: зграфито. Внатрешноста е премачкана со бледо жолтеникава ангоба, врз која е изгребан цртежот, по што е прелеан со безбојна просирна глазура со висок сјај. Фигурата на лав е обоена во бледокафеава боја, на бледо зеленикава заднина. Црепот е компактен, добро прочистен со керамидно црвена боја. Спојот на ангобата со црепот е одлично постигнат. Видливи се траги од трипод на задната нога.

³ Микулчиќ И., *Средновековни градови и тврдини во Македонија*, книга 5, Скопје, 1996, 227-229, сл.85.

ска Карпа⁴ нуди археолошки наоди кои потврдуваат континуирано населување на популацијата во праисториска закрепена населба, во раноантичка населба на карпа, во доцноантичка воена крепост, во средновековно неукрепено подградие, се до турска средновековна населба, која во изменет облик, опстојува до денес.⁵ За овој осврт интересен е периодот на 13-тиот век, кога на оваа територија се протежала северната граница на Византија и кога настанало поместување на населбата кон исток, каде што се развил градот Жеглигово, средновековното жупското средиште⁶ каде што престојувал Стефан Дечански во 1330г, пред битката кај Велбужд. Тоа е резиденција и на Консатантин Дејановиќ и место низ кое поминале најголемите миграциони движења на Балканскиот Полуостров.⁷

Овој фрагмент со фигурална претстава на лав, не ќе блесне во полн сјај ако после применувањето на формално типолошката анализа и неговото инкорпорирање во хронолошко-социолошкиот контекст на кој му припаѓа, не добие феноменолошка нота на разгледување.⁸

Степенот на сочуваност и димензиите на фрагментот, овозможуваат реконструкција на обликот

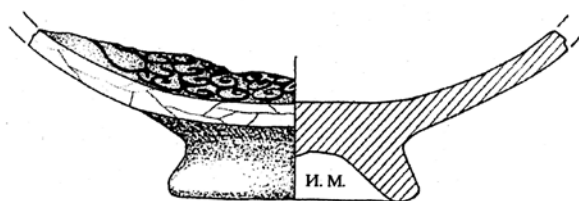
⁴ Mikučič I., Georgievski B., *Žegligovski kamen, Nagoričane*, AP 1987, Ljubljana 1989, 56-57;

⁵ Локалитет Жеглиговски Камен, именуван и како „Костоперска Карпа“, односно „Св. Петка“, се наоѓа на 9 км североисточно од Куманово и доминира над околината. Крај него поминува магистралниот пат Скопје - Кустендил, античкиот пат Скупи - Пауталија, а 1 км источно отука, со него се сече стариот пат од Ниш и Врање на север, кон Овче Поле и Штип на југ. На 1,5 км северно отука стои познатата црква Св. Ѓорѓи кај Старо Нагоричино, подигната во 1308 година. На местото каде што византискиот цар Роман ја изградил првата црква уште во средината на 11 век. На падините под источната страна на карпата стои црквата Св. Петка од 13-14 век, денес напалу урната. Регистрирани се наоди на византиска керамика 12 до 14 век - словенска огнишна грнчарија, како и врвови од стрели со средновековна форма.

⁶ Микулчиќ И., *Старо Скопје со околните тврдини*, Скопје 1982, 129

⁷ Според традицијата, во подножјето околу Жеглиговската карпа имало 12 цркви, а 7 од нив уште постојат цели, или напалу урнати. Турските документи од 15 век не го бележат неговото постоење како центар на нахијата. Нагоричане како село ќе преживее до денес. (сп. Стојановски А., *Градови во Македонија од 14 до 17 в., демографски проучувања*, ИНИ, Скопје, 1981, 29, 63)

⁸ Во оваа прилика изразувам благодарност до колегата од кумановскиот музеј Дејан Георѓиевски кој несебично ми стави на увид фотографии од глазирани садови кои се податливи за посебен пристап.

Цртеж 1

на садот, но не и на неговиот венец. Според видот, овој сад се сместува во групата на отворени длабоки садови – **паницы со топчесто калотесто тело**⁹ (цртеж 2.). Овој вид паницы¹⁰ најчесто завршуваат без нагласување на венецот. Фреквентноста на фрагменти кои упатуваат на истата форма е забележана при археолошките истражувања на локалитетот Маркови Кули кај Прилеп.¹¹ Истата форма во голема мера е застапена и низ локалитетите на соседна Србија, каде што се поврзува со културен тип кој својата традиција ја има во Моравска Србија¹². Српските археолози¹³ забележале дека паниците со оваа форма се почесто

⁹ Bajalović M., *Keramika u srednjovekovnoj Srbiji*, Beograd, 1981, 41-74.

¹⁰ Реконструкцијата на обликот до венецот на паницата изработена е во *auto cad* од Борјан Зарески, студент на Архитектонскиот факултет, Скопје

¹¹ Истото, 58, XVIII.10.; Бабиќ Б., *Културно блаѓо Прилепа*, каталогски број 267.

¹² Bajalović M., *Keramika u srednjovekovnoj Srbiji*, Beograd, 1981, 69.

¹³ Средновековните археолошки локалитети од Македонија се солидно истражени, но непубликувањето на археолошките наоди не дава можност за посистематичен пристап и изведување заклучоци кои би дозволиле датирање според конкретна форма на средновековни глазирани садови.

Фотографија 1

застапени во слоеви датирани кон крајот на 14. и 15. век¹⁴, за разлика од бугарските наоди од овој тип, коишто се датирани во периодот на 13. век.¹⁵

Пресекот на садот открива високо квалитетна, фино прочистена, компактна глина, којашто и после двојното печење ја задржала **керамидно - црвената боја**. Внатрешноста на садот е глазирана со безбојна **глазура** со висок сјај и одлична просирност.¹⁶ Овие карактеристики византиската глазура суштински ја издвојуваат од оловната глазура - применувана во римскиот период.¹⁷ На глазурата речиси и да не се забележуваат **кракелури**.¹⁸ Кракелирањето е појава која е во директна зависност

¹⁴ Бикиќ В., *Београдска тврђава 1994*, 70, сл. 25,1,

¹⁵ Цветков Б., *Мелник том I, Керамика*, 120, Обр. IX

¹⁶ Kverfel'dt I., *Keramika bližnogo vostoka*, Leningrad, 1947, 20-28.

¹⁷ Brukner O., *Rimska keramika u jugoslovenskom delu provincije Donje Panonije*, Beograd, 1981, 9.

¹⁸ Tanevska V., Colomban Ph., Minčeva-Šukarova B., Grupče O., *Characterization of Byzantine Ceramic Finds from Archaeological Cities in Skopje and Prilep with non destructive Methods of Analysis*, 5th International Conference of the Chemical Societies of the South-East European Countries, ICOSECS 5, Ohrid, 2006; Институтот за хемија при Природно-математичкиот факултет од Скопје, примени рендгенска флуоресцентна спектроскопија на четириесетина атипични фрагменти од глазирани садови од локалитетите на средновековните градови од Скопје и Прилеп и потврди дека црепот содржи висок процент железо, а глазурите висок процент олово. Испитаните примероци, според индексот на полимеризација, спаѓаат во истата група како и примероците од Анталија – Турција, датирани во периодот Селџук 11 до 13 век и византискиот период од 6 до 15 век. Инфрацрвената спектроскопија потврдува ниска

од воспоставување поголема контрола на одржување на температурата во процесот на печење, карактеристична појава која се применува од средината на 13 век.¹⁹ Глазурата е нанесена врз дебел слој на бледожолтеникава **ангоба**, којашто е одлично споена со бисквитот. Ангобата е отпадната само на деловите што се отпечатоци од **трипод**. Триподите се изработувани од груба непрочистена глина, тие се кинески пронајдок кој преку керамичката традиција на исламскиот свет, повторно е откриен и повторно употребуван во Византискиот свет.²⁰ Оваа „чудна направа“ што се изработувала во неколку облици²¹ е во функција на вертикално аранжирање

на садовите во печките и овозможува рационализирање на просторот за глазурно печење, коешто пак, условува помасовно производството на трпезната керамика. Помасовното производство кое не се датира пред средината на 13-тиот век, со одветствува и со поголемиот број на археолошки наоди од локалитетите датирани по средината на векот, период на датирање кој и *per analogiem* се потврдува во соседните области.²²

Пронаоѓањето на триподите *in situ* речиси секогаш во, или покрај керамички печки,²³ се атрибуира со локално производство на фини кера-

температура на печење 700 до 800 степени целзиусови. Оние примероци, кои се печени на повисоки температури, визуелно се разликуваат од останатите според петната на глазурата.

¹⁹ Morgan Ch., *Corinth, Results of the excavations conducted by the American School of the Classical Studies at Athens*, vol. XI, Cambridge, Massachusetts, 1942, 21-22.

²⁰ Papanikola-Bakirtzis D., Maguire E.D., Maguire H., *Ceramic art from byzantine Serres*, Urbana and Chicago 1992.

²¹ На нашите локалитети не се пронајдени ниту триподи во форма на калем ниту цилиндрични како кука, какви што презентира Константинос сп. Konstantinos T. R., *Firing glazed wares in Byzantine kilns: Continuities and changes in the technology of glazed pottery production (11th-15th c.)*, Journal of Archaeological Science: Reports 29 (2020) 102131, 1-7.

²² Нивната најрана употреба е потврдена во печките од Самарканд: според Ahrarov I., *KŪ istorŷi karamičeskogo proizvodstvo na gorodišce Afrasiab*, vpusk 1, Taškent, 1969, 302 ris 1., датирани во 10 век. Пронајдени се и на локалитетите во Шумен и Варна, во Бугарија: според Antonova V. Средновековно селиште в чашата на Јазовир „Виница“ - Шуменско, - ИНМШ, кн IV, В, 1967, 21, 42.

²³ Контури од грнчарска печка се забележени во профилот при ископувањата на локалитетот Св. Ата-

мички, не ретко и глазирани садови. Триподите и печките користени во *последната најодговорна фаза - печење* на финалните керамички производи, се и материјални докази за функционирање на организирани керамички работилници, кои археолошки се потврдени на локалитетот Маркови Кули кај Прилеп.

Синтетизирањето на формално - типолошките карактеристики наведува на заклучок дека садот е произведен во добро организирана керамичка работилница, врз принцип на поделба на трудот, каде што производството е поделено помеѓу грнчари-керамичари,²⁴ задолжени само за обликување на садовите и друга група мајстори-декоратори,²⁵ имагинативни креативци чија вештина е доминантна во конкретниов случај.

На дното на садот, централно е поставена фигура на лав, чија глава е извртена во профил. Лавот е слободно поставен на дното на садот врз празна површина без ниту еден геометриски, ниту натурален декоративен елемент. Уникатноста во креацијата на овој фигурален зооморфен мотив е нагласена и со волуминозното обликување на екстремитетите, како и при изведувањето на кадриците од лавовското крзно во форма на спирални завршоци, кои потсетуваат на константинополските и на примероците од Царев Град, Трново.²⁶

Нашиот креативен уметник, кој својот експресивен набој го вообличил во широка, длабоко врежана линија, во манир на *медитеран зграфито*,²⁷ вешто ја изведува скоро реалистичната фигура на лавот, следејќи го обликот на садот. Се чини дека намерно ги изоставува флоралните и геометриските детали кои отстапуваат пред *horror vacui*, толку присутен во декорациите, кои до последен милиметар ги исполнуваат внатрешните површини на садовите од 11–12 век, декорирани и во манир на *тенок фино зграфито*.²⁸

нас крај Прилеп, Babić B., Varoš, *Crkva Sv. Atanasa*, AP 7, Beograd, 1986, 257.

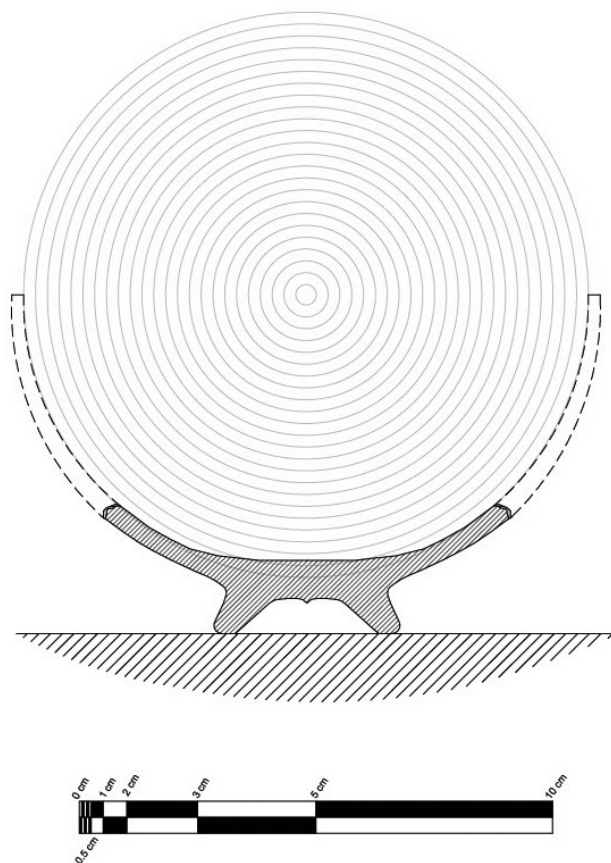
²⁴ Грнчарите и грнчарскиот занает се спомнуваат и во историските извори, меѓу кои за нас најинтересни се донациите на српските владетели од 14в. сп. V. Bikić, U. Vojvodić *Raw material exploitation from prehistory to the Middle Ages*, Beograd 2017, 169-170.

²⁵ Bajalović M., 1981, 105.

²⁶ Георгиева С., *Керамиката од двореца на Царевец, Царев Град Трново*, Дворецт на българските царе през Втората Българска Држава, том 2, София, 1974, 58-166.

²⁷ Техниката на декорирање медитеран зграфито е застапен кај садовите од 12-тиот, а својот зенит го достигнуваат од средината на 13-тиот век и заради ова негово подоцнежнo појавување наречен е *доцен зграфито* сп. Ch. Morgan, 1942, 120.

²⁸ Rice D.T., *Late byzantine pottery*, 1930, 19-20.

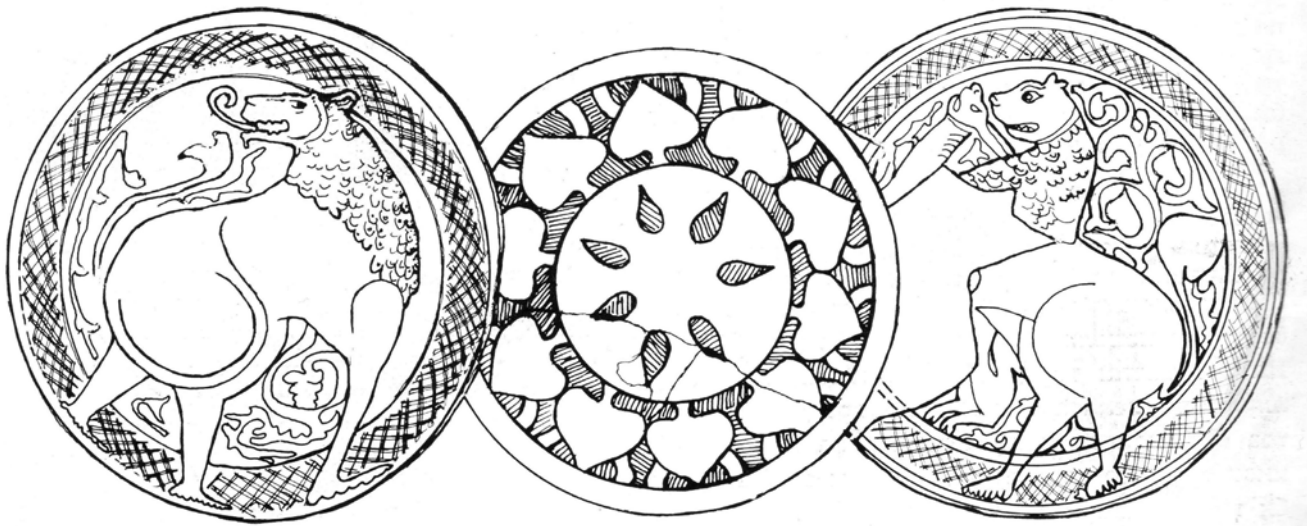
Цртеж 2. Реконструкција на облик

Лавовските фигури како декоративен мотив се присутни од времето на антиката, доцната романика и раната готика, на запад, но многу популарни се на исток во персиската уметност. Персиското влијание доминира кај уметнички творби кои се создавани во време на единаесеттиот и дваесеттиот век. Персиското влијание го фаворизираат и најстарите проучувачи на глазирана керамика Рајс и Морган, анализирајќи ги декоративните мотиви од коринтската византиска глазирана керамика.²⁹ Според Рајс, силни се влијанијата и од Палестина и Кипар, од Јужна Русија, Кавказ и Романија.³⁰ Персиското влијание се препознава и во изведување на лавовските фигури во декорациите на единствената колекција трпезни глазирани садови, откриени на Скопскиот Горен Град³¹.

²⁹ Истиот период на датирање од доцниот 9 до 12 век со напомена дека коринтските, за разлика од вообичаените персиски форми, имаат висок венец и рамна устинка: Ch. Morgan, 1942, 170.

³⁰ Исто, 39;

³¹ На Скопско Кале, каде што е потврдено континуирано живеење од неолит до денес, во средниот век егзистирал град од висок ранг. Во југоисточната кула на средновековниот бедем пронајдени се цели и фрагментирани садови од глазирана керамика. Во насипот на североисточната кула бр 5, датирана во 11 век, која

Цртеж 3. Глеѓосани византиски чинии²⁴

Оваа колекција на *глеѓосани садови*, откриена во насипот на кружната североисточна кула, според квалитетот ги надминува пошироките балкански простори.³² Декорацијата на овој затворен наод, датиран со бакарни скифати од Алексиј III (1195-1203), изведена е во комбинација на шамплеве и медитеран зграфито техника³³.

Големите чинии од оваа колекција најверојатно се импортирани луксузни производи, според кои, претпоставената локална работилница за керамика од скопскиот регион, изработува и плазира локално произведени садови, во регион чија северна граница достигнува до кумановскиот регион, додека југоисточната граница достигнува до велешкото Марково Кале.³⁵

била службен стан на заповедникот на градот, стратег – архонт, подоцна кефалија, пронајдени се триесетина убави глеѓосани византиски чинии, за жал искршени во некоја катастрофа на преминот од 12 во 13 век. Сп. Микулчиќ И., *Средновековни градови и тврдини во Македонија*, Скопје 1996, 298-309

³² Микулчиќ И., *Старо Скопје со околните тврдини*, Скопје 1982, 128 сл. 71.

³³ Babić V., *Trouvaille scellee de poterie de table byzantine a Skopsko Kale*, *Archaeologia Iugoslavica XII*, Beograd, MCMLXXI, 45-53.

³⁴ Преземено од Микулчиќ, Скопје ...1981, 128, сл.71

³⁵ При рекогносцирање на овој локалитет, собрани се многу мали фрагменти на глазирана керамика, но само на еден од нив (горен дел од устинка на отворен сад) забележлива е декорација од мрежа на паралелни коси линии, коишто го исполнуваат периферниот појас. Овој вид на исполнување на периферен двоен венец, е користен и во декорацијата на спомнатата скопска колекција на византиски глеѓосани садови. И

Веќе спомнатиот фрагмент од Жеглигово е ремек дело³⁶. Претставата на лавот е стилски и концепциски сосема различна од претставата на лавовите од скопската колекција. Во претставата на *лавот од Жеглигово* може да се препознаат влијанија на западните романичко-готски форми забележливи во доцносредновековните наоди³⁷.

Локално производство на глазирана керамика,³⁸ освен во скопскиот, потврдено е и во прилепскиот регион, и тоа во непосредна близина на црквата Св. Атанас³⁹ на локалитетот Маркови

во двата случаја мотивот е изведен во техника на медитеран зграфито. сп. Михајлоска П., *Глазираната керамика во Македонија во периодот од XII до XIV век*, Скопје, 2000 (Т-XXIX 2-1) - во печат.

³⁶ Литературата што ми беше достапна не нуди директни аналогии за оваа специфична претстава на лавовска фигура, која најверојатно е дело на локални мајстори. Потврдувањето на претпоставката за локално производство бара потемелна анализа, но непубликуваниот материјал ја отежнува нејзината реализација.

³⁷ Манева Е., *Средновековен накит од Република Македонија*, Скопје 1992, 103

³⁸ Бројни лежишта на квалитетна глина се потврдени во средновековните пишани извори: Kondov N., *Selskoto занаетчиство v oblata na Dolna Struma prez prvata polovina na XIVv.*, *Zbornik radova vizantološkog instituta VIII*, Beograd, 1964, 191-208; Башески И., *Рудното богатство на С.Р. Македонија, разместеност и стопанско значење*, *Зборник на друштвото за наука и уметност 1*, Прилеп, 1976, 154-155; Во прилог на постоењето на локално производство е и високата концентрација на глазирани садови, фрагменти и недовршени производи забележани на Маркови Кули во Прилеп, депонирани во ЈНУ Институт за Старословенска култура Прилеп.

³⁹ Babić V., *Pokusaj utvrdjivanja mesta i granice*

Кули кај Прилеп⁴⁰. И двете работилници своето производство не го започнуваат пред средината на 13 век, за кон крајот на истиот и почетокот на следниот век да го достигнат највисокото производство кое завршува во турското средновековие.⁴¹ Мотивот на лав отсуствува од глазираните парчиња керамика од Прилеп, каде што најзастапени се флоралните, па геометриските мотиви, а посебно внимание заслужуваат претстави на птици, кои покрај бројноста избобилуваат и со мноштво вариетети.⁴²

Во прилог на претпоставката за локално производство е и тврдењето на класикот на византиска глазирана керамика Морган, кој забележува дека во 13 век дури и Коринт „не увезува друго освен *прото мајолица*“.⁴³ Покрај високиот степен на застапеност на глазираните керамички фрагменти низ средновековните археолошки локалитети, дополнителен аргумент за датирање на локалното производство на глазирана садовна керамика кон крајот на 13 век се и византиските монети⁴⁴, кои се чест придружен наод. Падот на Цариград и промената на општествено-политичкиот живот во Византија, како и зголемувањето на значењето на град-

panagirišta Prilepa druga cetvrtina XIV, starinar knjiga XX, Beograd 1969, 7.

⁴⁰ Средновековен Прилеп својот највисок развој го достигнува во втората половина на 13-тиот и 14-тиот век, кога се издвојува како главна воена база и средиште на царски намесници од Византија и Србија: според Бабиќ Б., *Материјалната култура на македонските словени во светлината на археолошките истражувања во Прилеп*, Прилог за историјата на македонскиот народ, Прилеп, 1986, 239, 274.

⁴¹ Производството на византиска керамика во некои центри, на стариот средновековен начин продолжува и до денес: Dark K., *Byzantine pottery*, United Kingdom, 2001, 113.

⁴² Работилници за зграфито керамика од византискиот период се откриени во: Коринт (Sanders G. D. R., *An overview of the new chronology for 9th to 13th century pottery at Corinth*, VIIe Congrès International sur la Céramique Médiévale en Méditerranée in Salonika, Oct. 1999), Солун, Верија и Трикала (*Paleologian glazed pottery of Thessaloniki*, SAN i Umetnosti, Belgrade, 1987) Серес (Papanikola-Bakirtzis D., Maguire E.D., Maguire H., *Ceramic art from byzantine Serres, Urbana and Chisago*, 1992). Во сите центри, освен во Коринт, се пронајдени триподи и делови од конструкција на печки, а за поедини се предложени реконструкции во цртеж.

⁴³ Morgan, 1942, 170.

⁴⁴ Во соседните региони се регистрирани повеќе грнчарски работилници, кои во однос на македонските порано започнуваат со производство: Грција: Серес (Bakirtzis ...); Бугарија: Царев Град, Трново, Мелник (Cvetkov B., 1989, 110); Србија: Ново Брдо, Гомолава (Bajalović, 1981, 105-110).

ските средишта од периферијата на империјата во распаѓање овозможуваат се позабележителна активност на провинциските работилници во економски децентрализирано новоформирано државно формации. Во вака поволни услови, меѓу другото, се развиваат и грнчарски центри за производство и на глазирана керамика. Во почетокот се оформувани околу Цариград и Солун, по што се дисперзираат на север преку Бугарија до Македонија и понатаму... Локалното производство добива на масовност и заситувајќи го домашниот пазар иницира потрагата за изнаоѓање на нови пазари. Во овој период неминовно се зајакнуваат трговските врски со Италија и сè се случува на тој „Цариградски друм“, кој од престолнината тргнува по вода, преку Црно и Средоземно Море, па продолжува по копно покрај речните долини. На неговите патемни станици трговците од Коринт, Солун, Скопје, Прилеп, Ниш, Рас, Крушевац, Сталаќ и Белград се среќавале со венецијанските и цариградските трговци.⁴⁵ Кон крајот на четиринесеттиот век глазираната садова керамика е произведувана од повеќе грнчарски работилници и добивајќи на квантитет го загубува карактерот на луксузен производ, и во турското средновековие се повеќе станува производ наменет за поширока потрошувачка.

⁴⁵ Шкриваниќ Г., *Путеви у средњевековној Србији*, 1974, 82; Јиричек К., *Војна цеста од Београда за Цариград и Балкански кланци*, Зборник К. Јиричека, Београд, 1959, 121.

Користена литература:

- Ahrarov I., *Ký istorýi karamičeskogo proizvodstvo na gorodišce Afrasiab*, vpusk 1, Taškent, 1969
- Вајаловиќ М., *Keramika u srednjovekovnoj Srbiji*, Beograd, 1981
- Бабик Б., *Материјалната култура на македонските словени во светлината на археолошките истражувања во Прилеп*, Прилог за историјата на македонскиот народ, Прилеп, 1986
- Вабич В., *Varoš, Crkva Sv. Atanasa*, Arheološki Pregled 7, Beograd, 1986
- Trouvaille scellee de poterie de table byzantine a Skopsko Kale, *Archaeologia Iugoslavica XII*, Beograd, MCMLXXI
- Papanikola-Bakirtzis D., Maguire E.D., Maguire H., *Ceramic art from byzantine Serres*, Urbana and Chicago, Urbana and Chicago 1992.
- Башески И., *Рудното богатство на С.Р. Македонија, разместеност и стопанско значење*, Зборник на Друштвото за наука и уметност 1, Прилеп, 1976
- Bikić V., Vojvodić U., *Raw material exploitation from prehistory to the Middle Ages*, Beograd 2017.
- Brukner O., *Rimska keramika u jugoslovenskom delu provincije Donje Panonije*, Beograd, 1981.
- Георгиева С., *Керамиката од двореца на Царевец (Царев Град Търново), Дворецт на българските царе през Втората Българска Др̀жава*, том 2, Софија, 1974.
- Dark K., *Byzantine pottery*, United Kingdom, 2001, 113.
- Манева Е., *Средновековен накит од Република Македонија*, Скопје 1992
- Јиричек К., *Војна цеста од Београда за Цариград и Балкански кланци*, Зборник К. Јиричека, Београд, 1959.
- Kondov N., *Selskoto zanaĳetĳstvo v oblasta na Dolna Struma prez prvata polovina na XIVv.*, Zbornik radova vizantološkog instituta VIII, Beograd, 1964
- Konstantinos T. Raptis, *Firing glazed wares in Byzantine kilns: Continuities and changes in the technology of glazed pottery production (11th-15th c.)*, Journal of Archaeological Science: Reports 29 (2020) 102131, 1-7, 2020
- Kverfelýdt Ī., *Keramika bližnego vostoka*, Leningrad, 1947, 20-28.
- Микулчиќ И., *Старо Скопје со околните тврдини*, Скопје 1982, 128, сл. 71.
- Средновековни градови и тврдини во Македонија*, Скопје 1996, 298-309
- Mikučlĳ I., Georgievski B., *Žegligovski Kamen, Nagoričane*, Arheološki Pregled 1987, Ljubljana 1989.
- Михајлоска П., *Глазираната керамика во Македонија во периодот од XII до XIV век*, 2000 (во печат)
- Morgan Ch., *Corinth, Results of the excavations conducted by the American School of the Classical Studies at Athens*, vol.XI, Cambridge, Massachusetts, 1942, 21-22.
- Ристески Б., *Средновековна куќна керамика од Македонија*, 1997, (во печат)
- Rice D.T., *Late byzantine pottery*, Oxford 1930,
- Sanders G. D. R., *An overview of the new chronology for 9th to 13th century pottery at Corinth, VIIe Congrès*
- International sur la Céramique Médiévale en Méditerranée in Salonika*, Oct. 1999, www.academia.edu
- Станчева М., *Средновековна сграфито керамика од Софија*, Сердика 1, Софија 1964
- Стојановски А., *Градови во Македонија од 14 до 17 в.*, демографски проучувања, ИНИ, Скопје, 1981
- Tanevska V., Colomban Ph., Minčeva-Šukarova B., Grupče O., *Characterization of Byzantine Ceramic Finds from Archaeological Cities in Skopje and Prilep with non destructive Methods of Analysis, 5th International Conference of the Chemical Societies of the South-East European Countries, ICOSECS 5, Ohrid, 2006;*
- Tsouris K., *Glazed bowls in the late byzantine churches of the north western Greece*, Archaeologia Medievale XXIII, 1966 www.academia.edu
- Шкриваниќ Г., *Путеву у средњевековној Србију*, 1974, 82;

Pare ZARESKA

ENIGMATIC GLAZED FRAGMENT FROM THE SITE ŽELIGOVO

Summary

The phenomena of Byzantine glazed pottery and the local production on the territory of Macedonia, correlates with the growth of the medieval feudalism and high position Byzantine regents in the period for repeated Byzantium, confirmed with the recreating military fortress posts in the urban centers. In conditions of change of military way of living in developed town living, these strategically placed centers had allowed a dynamic trade development, followed by local pottery production that we acknowledge in Prilep, Skopje, Štip, Morodviz and other locations.

In the last decades of the 13th century, on the territory of central Balkan, alongside the developed trade connections between Serbia and Bulgaria, international transactions of trade occurred among Byzantium and South Italy, shown by specific archeologic finds. In the late medieval period developed a goods-money trade and a stronger social difference and rising of certain families with large economic and political power. The local production of pottery, specially glazed vessels are products of the individu-

al creativity. The pottery masters creating vessels had used skilled artisan's masters – and decorating the table vessels that were intended for the needs of upper class, and decorated with artistry motives.

The period of the 13th and the 14th centuries is a period of eclecticism which is reflected in the sphere of the sgraffito pottery. The Byzantine creativity in large measures originates by the mystical and from inspiration. Among the zoomorphic motives dominate large figures of wild beasts-lion and different variation, the spaces that are covered with decoration became much larger. The glazed pottery most often obtains a treatment as art works as a free sign from the church rules, he is a creative maker, uncontrolled from the norms of the Byzantine control, established on the *Byzantine luxuriance* (churches and mosaic decoration), but not of this cheap medium, which towards the end of the 14th century, starts to lose the character of luxury products and becomes a potter product, that is used for everyday use for the feudal men, high military regents, nobles....